

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Воронкова В.Г., Ажажа М.А. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті дається аналіз концепції сталого економічного розвитку; визначається понятійно-категоріальний апарат; основні напрямки та пріоритети сталого економічного розвитку; загрози досягненню сталого економічного розвитку; напрями соціально-ринкової економіки, направленої на оптимізацію державного регулювання сталого економічного розвитку.

The authors give the analysis of conception of steady economic development. In the article basic directions and priorities of steady economic development, threats for achievement of steady economic development; directions of market economy, directed to optimization of government control of steady economic development, are determined.

Ключові слова

СТАЛИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, СТАЛЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ, ДЕРЖАВНА РЕГУЛЯТИВНА ПОЛІТИКА, НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ, ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ, СОЦІАЛЬНО-РИНКОВА ЕКОНОМІКА, ФОРМИ ВЛАСНОСТІ, ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ.

Мета статті: сформувати концепцію сталого економічного розвитку; з'ясувати понятійно-категоріальний апарат сталого економічного розвитку; визначити основні напрями розвитку сталого економічного розвитку; обґрунтувати шляхи оптимізації досягнення сталого економічного розвитку в Україні.

Вступ

Концепція стійкого розвитку зводиться до формування умов і стратегій, здатних забезпечувати вирішення глобальних проблем економічної і промислової політики, які є наслідком однобічної орієнтації на економічне зростання. Концепція стійкого розвитку виявилася результатом дискусії нової формули глобальної політики розвитку з врахуванням нових принципів і потреб. Вона заснована на передбаченні, що стійкий розвиток як глобальна спроба може бути допустимою і для розвинених країн, і для індустріальних націй і що, крім цього, існує також необхідність враховувати інтереси майбутніх поколінь. Основні документи дискусії про стійкий розвиток – доповідь Брундтланд (1987) і порядок денний XXI ст., схвалена конференцією ЮНЕСД в Ріо – в 1992 р. – включає чотири **базових принципи цієї концепції:**

1. Термін „стійкий розвиток” означає глобальну концепцію, яка претендує не тільки на роль провідної точки зору для окремих частин планети, рівно як і для окремих держав і регіонів, але і для світової спільноти в цілому. В цьому смислі задача середовища і розвитку

заключається в тому, щоб показати глобальну перспективу розвитку XXI століття: „Порядок денний на XXI ст. в своїй преамбулі закликає всі міжнародні, національні, регіональні і субрегіональні організації та інститути приймати участь в проведенні політики стійкого розвитку. Це також передбачає, що економічний ризик і соціокультурні проблеми, вирішити які намагається концепція стійкого розвитку, має глобальне значення і не обмежується національними і регіональними межами. Локальне втручання в природне середовище здійснює глобальний вплив – в результаті всесвітньої екологічної кризи і широко розповсюджених проблем бідності, що проявляються у великій кількості впливів і побічних ефектів на місцевому рівні. Таким чином, аналіз сучасної ситуації покликаний досліджувати **глобальну взаємозалежність** і співвідношення побічних ефектів соціального розвитку.

2. Концепція стійкого розвитку є комплексною проблемою, яка намагається дати відповідь на найбільш гострі проблеми сучасності. Особливе значення надається комплексному вирішенню екологічних, соціальних і економічних проблем. У цьому смислі доповідь Брундтланд слугує прикладом системного розгляду як груп індивідуальних явищ, так і різних проблемних царин у їх взаємозв'язку. Останнім часом відбулася ціла низка глобальних криз – енергетична, криза розвитку, оточуючого середовища, які пов'язані з економічним розвитком. Екологічні загрози і ризики є прямим наслідком господарської діяльності можуть привести до зростання соціальної напруги, а соціальна несправедливість може, в свою чергу, породити екологічні проблеми і кризи. Відповіддю на загальну загрозу кризи стала концепція **стійкого розвитку**. Характерна парадигма стійкого розвитку у порівнянні з іншими підходами до вирішення глобальних екологічних проблем заключається в інтеграції екологічного, соціального і економічного вимірів в рамках єдиного підходу.

3. Стійкий розвиток – це радикальний підхід, в контексті якого концепцію стійкого розвитку відрізняє критицизм у відношенні традиційних шляхів соціального розвитку і в той же час вимоги нового мислення і переорієнтації суспільства. **Брундтланд** відмічає про майбутню загрозу для всього людства у зв'язку з кумулятивним ростом і концентрацією забруднення оточуючого середовища, голодом, соціальними несправедливостями і демографічним вибухом. У Порядку денному XXI ст. відмічається, що сьогоденне зростаюча несправедливість та прогресуюче розрушення екосистем стоїть в центрі уваги з метою подолання цих несправедливостей та глибоких радикальних структурних змін. Прихильники концепції стійкого розвитку акцентують увагу на тому, що тільки соціальна трансформація здатна забезпечити адекватну відповідь на найгостріші екологічні, соціальні і економічні проблеми.

Концепція сталого економічного та політичного розвитку: соціально-філософський аналіз

4. Стійкий розвиток – це динамічна концепція. Загальні (регулятивні) цілі можуть бути поставлені у відповідності з постулатом стійкого розвитку чи з постулатом сумісності з екологією, суспільством і економікою, проте конкретний шлях розвитку у відповідності з цими цілями поки що не може бути визначений в деталях. Точне формулювання і упровадження концепції стійкого розвитку слід розглядати як креативний, відкритий процес, який потребує подальшої операціоналізації і конкретизації.

5. Термін „стійкий розвиток” введений в обіг Міжнародною комісією з оточуючого середовища і розвитку (комісія Брундтланд) в доповіді „Наше загальне майбутнє” (1987; 1989 р.) для визначення соціального розвитку, який не підриває природні умови існування людського роду. Термін „стійкий розвиток” виник як реакція на глобальну кризу індустріалізму, пов’язану з загрозливим виснаженням природних ресурсів, погіршенням стану оточуючого середовища і поляризацією багатства і бідності в світі. Згідно визначення Комісії, це такий розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, проте не ставить під загрозу те, що майбутні покоління зможуть задовольнити свої потреби. Дане визначення критикується за непослідовність і антропоцентризм, недооцінку проблеми біосферної рівноваги, так як необхідно перенести акценти з кількісних на якісні параметри розвитку, враховуючи взаємозв’язок між людиною, природою і суспільством. „Порядок денний на ХХІ ст.” охоплює більше 100 програмних областей, визнаючи орієнтири для урядів, підприємницьких і суспільних кіл всіх країн. **Дискусія навколо суспільного розвитку** пройшла декілька етапів:

1) 1970 р. – в центрі уваги на першому місці знаходилися проблеми, ресурсних обмежень економічного і демографічного росту;

2) 1980 р. – все більше утверджується розуміння того, що стійкий розвиток має не менш значущий соціальний вимір, пов’язаний з поляризацією багатства і бідності, „постаріння” населення і зумовленого цим державного боргу, який покладається на майбутні покоління;

3) 1990 р. – інтерес до концепції стійкого розвитку викликаний збереженням природних екосистем, так як головною загрозою є обмеженість і виснаженість земних ресурсів: ресурсний підхід протиставляється біосферному.

Досягнення екологічної (біосферної) стійкості потребує економічного стійкого розвитку. Економіка вважається стійкою при умовах мінімізації витрачання ресурсів, необхідних для збереження оточуючого середовища в стійкому стані. Стихійні ринкові сили, будучи дійовим фактором розвитку, одночасно зумовлюють нестійкість в економіці, суспільстві, що є очевидним в системі „людина-природа”. Ринок не здатний свідомо враховувати екологічні і соціальні витрати економічного росту, а суспільство повинно

встановлювати екологічні і етичні межі експансії ринкової системи, не допускаючи, щоб вони визначалися самим ринком.

Обговорення проблеми

Ця концепція визначає основні засади державної політики, спрямованої на досягнення сталого економічного розвитку, самозбереження власної національної ідентичності за будь-яких умов, захист державних національних інтересів в трансформаційних умовах. Нова парадигма господарювання, що втілена в концепції сталого розвитку, є, з одного боку, узагальненим результатом еволюції традиційних теоретичних уявлень щодо факторів економічного зростання. З другого боку, ця концепція являє собою науково обґрунтовані положення зміни неперспективних економічних моделей розвитку сучасного суспільства.

1. Визначення термінів

Наведені в цій концепції терміни вживаються в такому значенні :

Економічне зростання – кількісне зростання суспільного продукту для задоволення потреб населення на основі розширеного відтворення та якісного удосконалення факторів виробництва; регулярне, стійке розширення масштабів діяльності даної господарської системи, яке виявляється у збільшенні розмірів, застосованої суспільної праці і виробленого продукту – товарів і послуг; кількісному і якісному розвитку виробництва і розширення його структури; в конкретній динаміці кількісного збільшення та якісного удосконалення суспільного продукту і факторів його виробництва.

Економічний розвиток – кількісне і якісне удосконалення економічної системи на основі довгострокового розширеного відтворення.

Сталий розвиток – розвиток, який, забезпечуючи потреби нинішнього покоління, водночас не позбавляє майбутні покоління можливості задовольняти власні життєво необхідні потреби.

Стале економічне зростання – збільшення обсягів виробництва суспільного продукту на основі розширеного відтворення та якісного удосконалення факторів виробництва при ефективному використанні ресурсів та збереженні природного середовища з метою найбільш повного задоволення економічних та соціальних потреб нинішнього та прийдешнього поколінь з урахуванням прогресивних стандартів життя людей.

Сталий економічний розвиток – стабільний, узгоджений і довготривалий розвиток економічної системи, соціальної і економічної сфер на основі невиснажливого довгопідтримуваного використання ресурсів для забезпечення потреб нинішнього покоління з водночас не позбавленням майбутніх поколінь можливості задовольняти власні життєво необхідні потреби.

Економіка сталого розвитку – наука, пов'язана із макроекономікою у контексті сталого розвитку економіки, що включає Концепція сталого економічного та політичного розвитку: соціально-філософський аналіз

цінову політику, міжнародну торгівлю, розподіл доходів, інвестиції в „людський капітал”, стан здоров’я, структура споживання, податкові стимули, забезпечення прав і свобод людини тощо.

Екстенсивний тип економічного зростання – це розширення виробництва на основі кількісного збільшення його функціонуючих факторів при збереженні попередніх техніко-технологічних і кваліфікаційних параметрів їх. Це розширення виробництва за рахунок збільшення кількості тих самих засобів і предметів праці, робочої сили тієї самої кваліфікації при практично незмінних економічних виробничих відносинах.

Інтенсивний тип економічного зростання – це розширення виробництва на основі якісного поліпшення його функціонуючих факторів при вдосконаленні організаційно-економічних відносин виробництва (поділ праці, спеціалізація та кооперування виробництва), яке досягається за рахунок підвищення кваліфікації працівників, розвитку їх професіоналізму, застосування принципово нових засобів і предметів праці, раціонального використання виробничого потенціалу.

Економічна безпека – це здатність національної економіки забезпечити стабільний розвиток виробництва в державі з метою оздоровлення її головних потреб і охоплює такі різновиди безпеки, як фінансова, енергетична, техніко-технологічна, продовольча та ін.; залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників, збереження економічного суверенітету держави, тобто її повної незалежності від інших держав у внутрішніх справах і зовнішніх відносинах.

Фінансова безпека передбачає захищеність фінансових інтересів держави та інших суб’єктів господарювання; тісно пов’язана з іншими складовими економічної безпеки, від якої залежить інвестиційний клімат в державі; зумовлена стабільністю грошово-кредитної, бюджетної та валютної систем; залежить від багатьох показників, найважливіші з яких – розподіл державного бюджету, стійкість банківської системи, національної валюти, стану зовнішньої та внутрішньої заборгованості, дефіциту платіжного балансу.

Енергетична безпека відображає захищеність держави відображає захищеність держави (суб’єктів господарювання, регіонів, населення) від дефіциту енергії та її ціни на внутрішньому ринку, залежить від кількості імпортованих енергоносіїв та країн-експортерів, енергомісткості виробництва, розвитку національного паливно-енергетичного комплексу, його технічного та технологічного рівня, відповідно, собівартості енергії.

Технічна та технологічна безпека – це здатність держави забезпечити розробку та впровадження новітніх технологій для випуску конкурентоспроможної продукції, рівень якої залежить від державної підтримки фундаментальної та галузевої науки, орієнтованості на ресурсо- та енергозберіжні технології, вихід на

закордонні ринки.

Продовольча безпека передбачає забезпечення населення країни високоякісними продуктами харчування, гарантоване достатнє харчування (стихийне лихо, війни, блокади з боку інших держав), залежить від стану національного агропромислового комплексу та його підтримки державою, земельного законодавства, форм власності та господарювання, а також платоспроможності населення.

Державна регулятивна політика у сфері господарської діяльності – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах Конституції.

Економічний інтерес – це реальний, зумовлений відносинами власності та принципом економічної вигоди мотив і стимул соціальних дій щодо задоволення динамічних систем індивідуальних потреб, є породженням і соціальним проявом усвідомленої потреби існування різних суб'єктів господарювання; знаходять своє вираження у поставлених цілях та діях; спрямованих на задоволення потреб.

Національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Державний інтерес має такі складові свого прояву: а) суспільно-економічні інтереси – частина інтересів держави та інших суб'єктів господарювання, що збігаються; б) інтереси державної бюрократії – інтереси саморозвитку державної системи, що є корпоративним додатком до інтересів держави; в) інтереси самоконтролю та оптимізації громадянського суспільства – в демократичному суспільстві держава виступає як інститут консенсусу.

Характерні риси економіки України: неефективний технологічний виробничий потенціал економіки; величезна неоднорідність технологічного і технічного базису народного господарства; вкрай деформована і нееластична структура виробництва з надмірною часткою підприємств ВПК; наявність переважно монопольних і одержавлених „ринків”; великий приватний сектор переважно тіншового типу; дефіцитний споживчий ринок і низький попит населення; нестабільна фінансово-грошова система; посилення інвестиційного „шоку”; масштабне приховане безробіття; неспроможність забезпечити мінімально необхідні соціальні гарантії населення.

Концепція сталого економічного та політичного розвитку: соціально-філософський аналіз

1. Головні причини провідної ролі держави в умовах ринку:

необхідність регулювання діяльності іноземного капіталу для того, щоб максимально підвищити народногосподарську ефективність його використання; протистояння несправедливій кон'юктурі світового ринку в умовах нерозвиненості ринкового господарства і національного приватного підприємництва; відсутність у більшості з них механізму суспільного відтворення, який спирався б на національний ґрунт; необхідність акумуляції коштів для нагромадження і розвитку суспільного капіталу; потреба у найшвидшому оволодінні досягненнями науково-технічного прогресу.

Корінні національні економічні інтереси України пов'язані з досягненням сталого економічного розвитку. Це насамперед **інтереси забезпечення:** критичних потреб народного господарства в паливно-енергетичних ресурсах; потреб населення в продовольстві, промислових товарах і послугах прямої необхідності; кількості робочих місць для працездатного населення на рівні мінімальної соціальної достатності; стабільного функціонування галузей загальнодержавної виробничої та соціальної інфраструктури; експертного потенціалу, достатнього для покриття за рахунок валютних надходжень потреб критичного імпорту та обслуговування зовнішнього боргу; достатньої обороноздатності та державної безпеки відповідно до статусу держави, що не володіє ядерною зброєю і приєднується до міжнародних стандартів щодо прав людини; забезпечення стратегічних національних інтересів; збереження поліпшення генофонду нації; розвитку її інтелектуального потенціалу; прискорення технологічного процесу; забезпечення екологічної безпеки; ефективного використання світових досягнень науково-технічного прогресу; здатності національної економіки швидко реагувати на зміни в світовій економіці.

2. Правова основа сталого економічного розвитку

Правову основу формування сталого економічного розвитку становлять Конституція, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інші нормативно-правові акти. Відповідно до цих документів розробляються Концепція сталого економічного розвитку, доктрини, стратегії і програми, якими визначаються цільові настанови та керівні принципи сталого економічного розвитку, здійснення реформ – податкової, адміністративної, регуляторної, судової, земельної: **податкової реформи** (необхідно прийняти Податковий кодекс, забезпечити функціонування сталої системи оподаткування „малого” бізнесу на засадах спрощеної системи; створити ефективну систему адміністрування податків та умови для впровадження інновацій); **адміністративної реформи** з метою внести ефективні зміни у структуру центральних органів виконавчої влади; прийняти закон України про формування кадрового фахового корпусу державних

службовців; переглянути та запровадити методи і механізми надання державних послуг відповідно до потреб суспільства; **регуляторної реформи** з метою запровадити спрощену систему, започаткування малого бізнесу, чіткої регламентації діяльності контролюючих органів; **судової реформи** з метою розвитку судової гілки влади, захисту суддів від політичного та бізнесового впливу, створивши умови для їх ефективної діяльності; **земельної реформи** з метою завершення юридичного та технічного оформлення прав володіння та землекористування; вдосконалення системи реєстрації земель та їх грошової оцінки; створення інфраструктури ринку землі.

3. Об'єктами державної політики сталого економічного розвитку є: людина і громадянин, їхні конституційні права і свободи; суспільство - його матеріальні, морально-етичні, культурні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканість.

4. Суб'єктами забезпечення сталого економічного розвитку є: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Громадяни України, об'єднання громадян.

Основні елементи системи сталого економічного розвитку слід віднести **наступні складові:** політична; економічна; духовна; воєнна; екологічна; демографічна; інформаційна; соціальна.

Основні функції забезпечення сталого економічного розвитку: фундаментальна; організаційна; управлінська.

5. Принципи, підходи та методи забезпечення сталого економічного розвитку: цілісності, несуперечливості та узгодженості; пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права, законність; баланс інтересів особистості суспільства і держави; своєчасність і адекватність заходів захисту соціальних інтересів; демократичний цивільний контроль забезпечення соціальних інтересів громадян; доповнюваності, системності

Підходи – психологічний, соціологічний; політологічний; екзистенційний підхід при розкритті сутності і змісту сталого економічного розвитку; системний підхід при аналізі економічних систем та систем їх становлення; структурно-функціональний, соціально-типологічний і діяльнісний підходи при дослідженні економічних та соціальних явищ; синергетичний підхід при аналізі параметрів стійкості й стабільності економічних систем, а також їх лабільності в умовах хаотичності соціокультурного середовища.

Методи: метод єдності історичного і логічного при визначенні структури системи стабільного економічного розвитку; методи розробки й прийняття рішень; методи моделювання при

Концепція сталого економічного та політичного розвитку: соціально-філософський аналіз

формулюванні теоретичних конструкцій системи забезпечення сталого економічного розвитку; методи кореляційно-регресивного аналізу; методи порівняльного та інституціонального аналізу.

Сталий економічний розвиток забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийняття в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, екологічній, науково-технічній, інформаційній та інших сферах.

Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення сталого економічного розвитку обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам діяльності.

6. Основні напрями політики економічного розвитку, що втілюється в політиці стабілізації, структурній політиці, політиці розділу доходів:

- поняття „політка стабілізації” характеризує складову економічної політики, яка націлена на сукупну економічну рівновагу і стабілізацію її, яка включає і обсяг національного виробництва, зайнятість, стабільність цін, зовнішньоекономічне сальдо;
- показниками стабілізації є: висока зайнятість працездатного населення країни або низький рівень безробіття; підтримання стабільних цін; встановлення орієнтованих показників темпів інфляції, які не руйнують цінового механізму регулювання економіки; ідеальні цілі стабілізації – зовнішньоекономічна рівновага, соціально-орієнтоване вирівнювання доходів і майно, збереження природного середовища, постійні темпи економічного зростання; поліпшення народногосподарської політики в контексті структурної політики держави, модернізації її відповідно до вимог НТП і створення вимог відповідно до оптимального розвитку всіх галузей економіки; коригування первісного розподілу доходів, що здійснюється за допомогою системи трансфертних соціальних послуг і субсидій у поєднанні з необхідним для їхнього фінансування оподаткування; вторинний розподіл доходів, що здійснюється за допомогою прямих і непрямих заходів, зокрема соціальної допомоги, соціального страхування, соціальної структурної допомоги; політика захисту праці, що направлена на гуманізацію праці, гуманізацію робочих місць, поліпшення якості трудового життя; інструменти, які використовуються державою в проведенні різних форм політики розвитку – прямі і непрямі; прямі як втручання держави в процес прийняття рішень господарських суб'єктів, непрямі – політика фінансова, грошова, зовнішньоекономічна, політика доходів.

7. Пріоритети сталого економічного розвитку: гуманізація, соціалізація, інтелектуалізація, екологізація та глобалізація суспільного життя, що супроводжуються поглибленням взаємозумовленості та взаємозалежності економічних, соціальних і екологічних процесів функціонування господарства; врахування

екологічного фактору функціонування соціально-економічних систем; здійснення серйозних якісних змін у системі економічних відносин і розкриття теоретичних підвалин досягнення екологізації; господарських зв'язків, механізмів функціонування національної економіки екологозабезпеченого типу; створення конкурентоспроможної, соціально-орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного рівня життя і добробуту населення; зміцнення економічної, політичної і соціальної стабільності в суспільстві; захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України; розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів; гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку; збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічно та техногеннобезпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства; розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення; інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір та в євроатлантичний простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України; розвиток товарного, конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, якість і безпека сільськогосподарської продукції та продовольства відповідно до світових стандартів; запровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку за рахунок випереджаючого нарощування високотехнологічних галузей та продукції; нарощування демократичного потенціалу держави; створення довгострокових умов енергетичної безпеки України; створення інвестиційних умов підвищення конкурентоспроможності регіонів.

8. Загрози досягненню сталого економічного розвитку в економічній сфері: загрозливі масштаби антропогенного впливу на навколишнє середовище, ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; переважання екстенсивного економічного зростання; нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; екологічна криза; критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах забезпечення; неефективне використання природно-ресурсного потенціалу; недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці; нееквівалентний обмін товарів та ресурсів; істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного

Концепція сталого економічного та політичного розвитку: соціально-філософський аналіз

потенціалу; поглиблення майнової нерівності; „тінізація” національної економіки; недостатня демократизація відносин власності; неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці; суперечливість між характерними ознаками економічного зростання і сталого економічного розвитку; критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього та внутрішнього боргів; переважання в діяльності управлінських структур особистих, регіональних, корпоративних інтересів над загальнонаціональними; розрив в обсягах ВВП на душу населення між Україною та державами-членами ЄС; низький рівень продуктивності праці, що стримує економічне зростання і ускладнює процес наближення України до європейських стандартів рівня життя населення; відсутність стимулів до інноваційної діяльності та обмеженість інвестиційних можливостей підприємств, прогресуюче старіння основних фондів;

у соціальній та гуманітарній: неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; низька конкурентоспроможність економіки та неефективне використання суспільних ресурсів разом з погіршенням зовнішньої кон'юнктури; формування споживацької моделі розвитку на тлі уповільнення інвестиційної активності; невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам; неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення: поширення соціальних хвороб, наркоманії, алкоголізму; загострення демографічної кризи; прояви моральної та духовної деградації суспільства; зростання дитячої та підліткової бездоглядності, безпритульності, бродяжництва; зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних верств населення.

Економічні наслідки загрозливих дій корупції, падіння міжнародного престижу держави, рівня забезпечення суспільної і національної безпеки

Економічні наслідки включають наступні моменти: порушення конкурентних ринкових механізмів; уповільнення формування соціальної стратегії ефективних приватних власників; бюджетна злочинність; підвищення ціни і збільшення інфляції; розширення масштабів корупційної діяльності в недержавних організаціях; загальне зниження ефективності економічної системи.

Соціальні наслідки: зниження соціальної діяльності держави;

різка економічна і соціальна нерівність; дискримінація права як основного інструменту регулювання життя суспільства і держави; зростання корумпованості правоохоронної системи та її зрощення як з організованою злочинністю, так і з великим капіталом; збільшення соціальної напруги.

Політичні наслідки: джерелом політичного цілепокладання стає не суспільний, а приватний чи корпоративний інтерес; зменшення довіри до влади; падіння престижу держави як всередині країни, так і в міждержавних відносинах; падіння ролі політичної моралі.

9. Напрями соціально-ринкової економіки, направленої на оптимізацію дійового державного регулювання, яка буде здатною забезпечити розвиток ринкових відносин і соціальний захист суб'єктів ринкових відносин, а також формування механізму сталого розвитку: відображення вітчизняного товаровиробника, стимулювання й забезпечення його захисту; створення найбільш сприятливих умов, щоб фінансово-кредитні потоки були спрямовані у виробництво, інвестиції йшли на забезпечення виробничого сектора економіки найновішими технологіями та розвиток людського потенціалу; забезпечення умов для розвитку легальної економіки, захисту суб'єктів господарювання, що працюють в рамках закону, від криміналітету, корупціонерів; удосконалення механізму роздержавлення і приватизації, взявши за основу інтереси розвитку виробництва та людини; налагодження дійового управління державністю, від ефективності якої багато в чому залежить стан економіки в цілому; забезпечення формування могутніх національних і транснаціональних корпорацій, фінансово-промислових груп, холдингових компаній, дочірніх фірм і малих підприємств, які були б адекватні потребам нового часу й конкурентоспроможні на регіональних і міжнародних ринках; багатовекторність зовнішньоекономічної політики України, включаючи систему узгоджених заходів, реалізованих державою для підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг національних виробництв на внутрішньому і зовнішньому ринках і подолання загроз для економічної безпеки країни.

10. Ознаки сталого економічного розвитку: результат процесу довгострокового сталого економічного зростання, оптимального розподілу та відновлення ресурсів; зміна кількості у короткостроковому періоді та перехід до вищого якісного стану – у довгостроковому; забезпечення економічного, соціального та екологічного розвитку; забезпечення життєво необхідних потреб; невиснажливе довгопідтримування; використання оптимальних обсягів ресурсів; поліпшення якості життя сучасного та майбутнього поколінь; зменшення розриву у рівнях життя між найбіднішими та найбагатшими; боротьба з бідністю та забрудненням довкілля;

Концепція сталого економічного та політичного розвитку: соціально-філософський аналіз

гуманізація економічних та соціальних процесів; кількісне збільшення та якісне удосконалення продуктивних сил та виробничих відносин (у т.ч. демократизація власності); встановлення обмежень на стан технологій та розвиток людства для збереження природи; інвестиції в людський розвиток, що сприяє інтелектуалізації суспільства.

11. Основні напрями державної політики з питань сталого економічного розвитку: забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв; забезпечення продовольчої безпеки; забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення; здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень; впровадження досягнень НТП, що проявляються у підвищенні ефективності праці, якості продукції, збереженні природно-сировинних ресурсів і довкілля; забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку; кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон.

12. Використання основних типів, форм і видів власності, в контексті яких розвивається сталий економічний розвиток.

I. Суспільна – державна і колективна. Державна – загальнодержавна, муніципальна (комунальна). Колективна – кооперативна; акціонерна; партнерська; власність суспільних організацій; власність релігійних і культурних організацій.

II. Приватна – індивідуально-трудова; з найманою працею.

1. Індивідуально-трудова – особиста; сімейна.

2. З найманою працею – індивідуальна із застосуванням найманої праці; монополістична; корпоративна.

III. Змішана: державно-колективна; державно-приватна; приватно-колективна; спільна із залученням іноземного капіталу; інше.

13. Рівні економічної системи, в контексті яких може здійснюватися формування концепції сталого економічного розвитку:

I. Мікроекономічний рівень – локальна економіка; індивідуальна економіка. II. Макроекономічний рівень – національні економіки і суспільно-державні економічні інвестиції. III. Метаекономічний рівень: економіка територіально-регіональних економічних комплексів; галузева економіка; економіка окремих ринків (товарного, ресурсного, робочої сили); економіка ринкових інфраструктурних підсистем (банківської, фінансової, податкової, грошової тощо). IV. Глобально-

економічний рівень: економіка міждержавних об'єднань (ЄС, СНД, АСЕАН); світова (планетарна) економіка (міждержавні та міжнародні фінансово-економічні інститути – Світовий банк, МВФ, ЄБРР).

14. Економіка соціально-ринкового типу (соціально-орієнтована ринкова економіка), направлена на формування сталого економічного розвитку і включає: економічну систему, що базується на плануванні колективних форм власності; органічному поєднанні державного регулювання макро- та мікроекономічних процесів з ринковими важелями; поєднанню соціального з ринковим; наявність розгалуженої системи захисту широких верств населення, що здійснюється у формі державних витрат на розвиток освіти, охорони здоров'я, навколишнього середовища, перекваліфікацію працівників; критерієм соціального ринкового господарства (поєднання соціального з ринковим) є досягнення такого господарського порядку, який діє з найвищою ефективністю, коли відповідно до зростання продуктивності знижуються ціни, підвищується реальна заробітна плата тощо.

15. Наважливі функції соціальної держави направлені на формування сталого економічного розвитку: забезпечення високого рівня життя всього населення країни, його всебічної безпеки; справедливий перерозподіл доходів між різними соціальними верствами і групами через запровадження прогресивного оподаткування; створення відповідних умов для розвитку особистості, її творчих здібностей; реалізація права на змістовну працю для кожної працездатної людини, у процесі якої розвиваються її організаторські, розумові і творчі здібності; високий рівень матеріального добробуту й задоволення духовних потреб; захист громадян від негативних аспектів механізму ринкової економіки; забезпечення економічної, соціальної та політичної стабільності суспільства (недопущення соціальних конфліктів); економічне, соціальне планування як основний засіб реалізації цих цілей; всебічний розвиток інститутів громадянського суспільства; контроль громадянського суспільства за державою; формування системи моральних цінностей і норм, їх дотримання всіма громадянами, рівність усіх перед законом; гарантування соціальної справедливості, добробуту людей праці, соціальної злагоди; об'єднання всіх демократичних сил; формування солідарного суспільства, що базується на єдності колективної солідарності та індивідуальної творчості особистості, забезпечує соціальні права особистості і встановлює контроль громадянського суспільства за державою.

Функції соціально-орієнтованої ринкової економіки: забезпечення соціального добробуту – здійснюється за допомогою певного перерозподілу національного доходу через державний бюджет на користь найбільш вразливих верств населення; національне регулювання або планування економіки – через централізацію

Концепція сталого економічного та політичного розвитку: соціально-філософський аналіз

значних фінансових ресурсів у державному бюджеті, цілеспрямоване використання цих коштів на розвиток економіки, соціальної сфери, охорону навколишнього середовища; дотримання правил чесної конкуренції за допомогою антитрестівського законодавства.

16. Фактори впливу на сталий економічний розвиток: *духовна сфера* – моральний стан суспільства, стан культури, стан освіти й науки; стан інформаційного середовища; *виробничо-економічна сфера* – стан самодостатності народногосподарського організму; співвідношення між виробничою й кредитно-фінансовими сферами народного господарства; стан і рівень державного регулювання економіки; стан навколишнього середовища; *соціальна сфера* – демографічний та етнографічний стани; соціально-класова диференціація суспільства; соціальна справедливість; *політико-правова сфера* – сила та поділ влади; стан влади.

Певною мірою зменшенню соціально-економічної напруженості в світовій спільноті і тим самим зниженню терористичних загроз повинно сприяти впровадження в практику концепції еколого-економічного стійкого розвитку. У 1992 році в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) відбулася конференція ООН по навколишньому середовищу і розвитку (ЮНСЕД), на якій була вироблена концепція стійкого розвитку. Стійкий розвиток — економічне зростання, яке буде приносити користь нинішнім і майбутнім поколінням, не впливаючи негативно на природні ресурси і біологічні системи планети. Тому стійкий розвиток передбачає використання всіма країнами пропорційних кількостей природних ресурсів, що повинно привести до значного скорочення споживання природних ресурсів багатими країнами.

Структурно **стратегія еколого-економічного стійкого розвитку** повинна містити три аспекти: економіка, екологія (навколишнє середовище) і соціальні результати (справедливість і захищеність). На конференції ООН в Ріо-де-Жанейро були сформульовані основні умови стійкого розвитку, які включають: ефективність в управлінні природокористуванням, економікою і поведінкою суспільства; підвищення ефективності природокористування і пов'язаної з нею ефективності виробництва; новий підхід до захисту природних систем, що сприяють збалансованому розвитку суспільства; зміни в розвитку економіки повинні бути такими, щоб було вигідно перейти на стійкий розвиток для організацій, незалежно від форм власності і сфер діяльності; здоров'я систем і населення забезпечується повною гармонією впливу людини на навколишнє середовище з життєздатністю і продуктивністю природних систем; утворення соціальної справедливості полягає передусім в усуненні економічної нерівності, в зростанні добробуту, що створює упевненість в розвитку справедливого і соціально захищеного суспільства.

В основі еколого-економіки повинно бути не приватне відтворення учасників і навіть не суспільне відтворення їх, а природно-суспільне відтворення, що включає відтворення співтовариства учасників, а також відтворення людського суспільства і природи загалом. Для прогностичної оцінки міри терористичних загроз доцільно було б розробити і впровадити комплексні критерії і показники стану суспільства як окремих держав, регіонів, так і загалом світової спільноти.

Критеріями і показниками можуть бути використані: рівень матеріального добробуту; міра релігійності; рівень освіченості; моральні принципи; міра наркотизації суспільства; керованість суспільства державними органами; міра озброєності населення; взаємовідносини з сусідніми державами і т.п.

Висновки

У період становлення глобального інформаційно-стільникового суспільства безпека і стійкий розвиток окремих держав і світової спільноти виявилися в залежності не тільки від національних концепцій, військових доктрин держав і дій їх лідерів, а також від мети і етичних цінностей окремих угруповань та осіб. При цьому методологія підготовки концептуальних документів з питань забезпечення безпеки як на регіональному, так і на міжнародному рівнях орієнтує, як правило, на оборонний характер, на усунення загроз, що вже виявилися та їх наслідків.

Перспективи подальшого наукового дослідження: розробка концепції сталого економічного розвитку Запорізького регіону.

Джерела

1. Бицюра Ю. Перші кроки на шляху до економічного зростання України // Економіст. – 2005. – №3. – С.38-40.
2. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2001. – 312 с.
3. Кондратьєв Н.Д. Проблемы экономической динамики. - М.: «Экономика», 1989. - С.55.
4. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. - К.: Академія, 1999.-592 с.
5. Праця та соціальна політика в Україні. - К.: "Соцінформ", 2000. - 128 с.
6. Програма дій „Порядок денний на ХХІ століття” / Переклад з англійської: ВГО „Україна. Порядок денний на ХХІ століття”. - К.: Інтелсфера, 2000. - 360 с.
7. Руденко Л.Г. Сталий розвиток: пошуки моделей сталого розвитку України// Український географічний журнал. - 1998.- №1.- С.5-12.
8. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) „Шляхом європейської інтеграції” / Авт. кол.: А.С.Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж. Дн-т Концепція сталого економічного та політичного розвитку: соціально-філософський аналіз

екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. - 416 с.

9. Томас Вінод, Дай ламі Мантур, Дарешвар Ашок, Кайфман Деніел Дішор Налін. Якість економічного зростання: Пер. з англ. - К.: Видавництво Соломії Павличко „Основи”, 2002. – 350 с.

10. Бицюра Ю. До проблеми визначення понять сталого економічного розвитку / Економіст. - 2006. - №5. - С.62-65.

11. Дейнеко Л., Хлобистов Є. Сталість соціально-економічного розвитку за умов суспільних трансформацій.// Регіональна економіка.-2005.-№4.- с.22-29.

12. Ермилов С.Ф. Енергетична політика в контексті сталого розвитку держави// Економіка і прогнозування. - 2006. - №2. - С. 9-24.

13. Павлов О. Сільські території в контексті концепції сталого розвитку // Вісник Нац. академії держ. управління при Президентові України. - 2006. - №1. - С.247-254.

14. Основи стійкого розвитку. Навч. посібн. для вищ. навч. закл./ Л.Г.Мельник,О.Г., Білявський, С.М. Бобильов та ін.); Ред.. Л.Г.Мельник. - Суми: ВТД „Унів. кн.”, 2005.-654 с.

15. Котвицька Н.М. Методичні підходи щодо створення системи моніторингу стійкого розвитку економіки // Держава та регіони. - 2006. - №3. – С. 156-159.

16. Макроекономічна політика забезпечення сталого економічного розвитку в Україні / Гапоненко С.О. // Прометей. - 2005. - №2(17). - С.225-227. - Реф. в Економіка, економічні науки: РЖ. - 2006. - №6. – С. 7.

17. Чесноков А.С. Напрями зміцнення зовнішньоекономічної безпеки України за умов інтеграції до ЄС // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - №2.-С. 120-126.

18. Шиян Д.В. Сталий розвиток сільського господарства: виникнення, сутність і зміст // Економіка АПК. - 2006. - №5. – С. 35-41.

19. Дайнен. Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції. Пер. з англ. - К.: К.І.С., 2006. - 693 с.

20. Міжнародна інтеграція. Международная интеграция: Учеб. пособие / Под ред. Чернеги О.Б. – Донецьк: ДонГУЗТ, 2005. - 333 с. - Рос.-Реф. в: РЖ Економіка. Економічні науки. - 2006. - № 2. - С. 46.

21. Основи економічної теорії: політ економічний аспект: Підручник / Відп. ред.. Г.Н. Климко. – 5-е вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2004. – 615 с. (Вища освіта ХХІ століття).

22. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ „Атлант ЮЕ МСІ” , 2005. – 498 с.

Стаття надійшла 15.01.2007 р.